Večné v ľudskej duši

Nesmrteľnosť a sloboda

Rudolf Steiner

GA 67

21. marca 1918, Berlín

7. Zjavenia nevedomia z pohľadu duchovnej vedy

V skutočnosti každý, kto sa prebudil do určitého stupňa porozumenia a uvedomil si čo môže skutočné pochopenie reality poskytnúť ľudskému životu, túži získať vhľad do tých aspektov ľudského života, ktorými sa zaoberá duchovná veda. Na druhej strane je to práve povaha hľadania poznania v rámci tejto duchovnej vedy, ktorá je pre niektorých nepríjemná, pretože – už zo samotnej povahy svojho skúmania – musí opakovane zdôrazňovať, že bežné poznávacie schopnosti, vrátane tých, ktoré sú bežné v konvenčnej vede, nemôžu viesť do tejto oblasti duchovného života; pretože ľudia jednoducho považujú za nepríjemné obracať sa na iné zdroje poznania. Pravdaže, každému sa môže stať čoraz jasnejším – za predpokladu, že jeho uvažovanie je bez predsudkov – práve štúdiom tejto duchovnej vedy, že bežný, zdravý zdravý rozum, keď sa skutočne zapája do života, je schopný okamžite pochopiť všetko, čo duchovná veda predkladá. Napriek tomu práve tvárou v tvár tejto duchovnej vede ľudia odmietajú uplatňovať tento zdravý rozum a bežnú životnú skúsenosť, pretože sa nechcú obrátiť k tomu, čo sa musí najprv dosiahnuť rozvojom ľudskej duše. Fakty duchovnej vedy možno skúmať iba prostredníctvom duchovno-vedeckých metód, ktoré už boli tu opísané a ktoré budú opísané ďalej; ale akonáhle sú fakty preskúmané, dajú sa určite pochopiť zdravým rozumom a bežnou životnou skúsenosťou. Keďže však určitá neochota pristupovať k tejto duchovnej vede pramení z túžby po intelektuálnej ľahkosti, aj tí ľudia, ktorí dnes cítia nutkanie učiť sa o týchto veciach, sa často obracajú na iné zdroje – zdroje, ktoré sú svojou povahou bližšie k metódam používaným v laboratóriu, pitevni alebo inde v modernej vede. Tak sa stáva, že tí, ktorí sa nedokážu prinútiť priamo pristupovať k duchovnej vede, sa často obracajú práve na abnormálne javy ľudského života – tie, ktoré možno pozorovať v oblasti vonkajšieho zmyslového sveta – aby získali určité poznatky o duchovnom živote. Veria totiž, že prostredníctvom toho, čo sa u ľudí

prejavuje abnormálnym spôsobom, môžu získať vhľad do určitých tajomstiev existencie. Z tohto dôvodu sa duchovná veda v najširších kruhoch opakovane zamieňa s tými snahami, ktoré sa približujú ku všetkým druhom abnormálnych oblastí ľudského života, aby rozpoznali duchovno.
Preto je nevyhnutné, aby som sa v jednej z týchto prednášok venoval úvahám o takých hraničných oblastiach, ktoré síce poukazujú na určité tajomstvá existencie prostredníctvom svojej abnormality, ale dajú sa skutočne pochopiť iba prostredníctvom duchovnej vedy a ktoré nevyhnutne vedú k nespočetným omylom ohľadom skutočnej reality duchovného života, ak sa o nich uvažuje bez pomoci duchovnej vedy. Hraničná oblasť, ktorou sa chcem dnes zaoberať, je v celej svojej šírke, zaujímavosti a tajomnosti viac-menej známa každému, pretože poukazuje na určité súvislosti medzi vonkajším životom a skrytými hĺbkami tejto existencie. Hovorím o ľudskom živote snov. Vychádzajúc z tohto „snového života“ bude dnes mojou úlohou zvážiť aj ďalšie hraničné oblasti ľudskej existencie – a to javy, prostredníctvom ktorých môže pri abnormálnych zážitkoch vzniknúť presvedčenie, že človek je nejako obzvlášť blízko základným základom života: javy halucinácií, javy vizionárskeho života a s nimi súvisiace javy somnambulizmu, médiumizmu – pokiaľ je to možné v rámci krátkej prednášky.

Každý, kto chce získať vhľad do týchto oblastí ľudského života z humanitného hľadiska, sa musí zamerať najmä na tie charakteristiky skutočného duchovného bádania, ktoré ich môžu nejakým spôsobom osvetliť. Preto by som rád vyzdvihol niekoľko bodov z rozsahu toho, čo som už v predchádzajúcich prednáškach charakterizoval z rôznych perspektív – bodov, ktoré potom môžu slúžiť ako základ pre diskusiu o práve spomínaných javoch. Duchovné bádanie musí byť založené na skutočnom odhalení síl ľudskej duše, ktoré sú skryté v bežnom vedomí a tiež vo vedomí, s ktorým pracuje bežná veda. Poukázal som na to, že ľudská duša je schopná prostredníctvom určitých cvičení čisto duchovnej povahy, ktoré nemajú vôbec nič spoločné s ničím fyzickým – vytiahnuť zo seba sily, ktoré by inak driemali, a tým jej umožniť získať vhľad do skutočného duchovného života. Dnes musím charakterizovať to, čo je predovšetkým predpokladom pre to, aby sa ľudská duša v takomto nadzmyslovom poznaní osamostatnila od fyzickej ríše. Predovšetkým je potrebné vziať do úvahy to, čo som už vysvetlil v predchádzajúcej prednáške a chcem to dnes stručne zopakovať.

Povedal som, že spôsob, akým človek pristupuje k duchovnej realite, sa musí líšiť od spôsobu, akým človek pristupuje k vonkajšej, fyzicko-zmyslovej realite. Predovšetkým je potrebné mať na pamäti, že to, čo človek prežíva v duchovnom svete beztelesnou dušou, nemožno priamo – tak, ako to prežíva – preniesť do

ľudskej pamäte rovnakým spôsobom ako bežnú predstavu. To, čo človek prežíva v duchu, musí prežívať znova a znova, rovnako ako sa musí človek znova a znova konfrontovať s vonkajšou fyzickou realitou, ak si ju chce nielen pamätať, ale mať ju pred sebou. Každý, kto verí, že má skutočnú duchovnú skúsenosť prostredníctvom takýchto dojmov – ktoré si môže vybaviť rovnako ako bežné dojmy z každodenného života – nepozná to skutočne duchovné. Ak si, ako je samozrejme možné, neskôr človek vybaví duchovné zážitky, vyplýva to zo skutočnosti, že človek dokáže takéto zážitky priniesť do bežného vedomia, rovnako ako doňho dokáže priniesť vnímanie vonkajšej fyzickej reality. Potom si môže vybaviť obrazy. Človek sa však musí naučiť rozlišovať medzi týmto spomínaním na vlastné predstavy a bezprostredným prežívaním duchovného procesu – bezprostredným stretnutím s duchovnou bytosťou. Toto je teda charakteristická vlastnosť netelesnej skúsenosti: že táto skúsenosť sa priamo neukladá do pamäte.

Ďalšou charakteristikou – ktorú som tu už spomenul – je, že keď človek niečo v živote praktizuje, aby to zvládol, postupné precvičovanie mu umožňuje vykonávať to, čo praktizuje, ľahšie a zručnejšie. Napodiv, opak je pravdou, pokiaľ ide o duchovné poznanie. Čím častejšie má človek tú istú duchovnú skúsenosť, tým ťažšie je pre dušu dostať sa do pozície, aby ju mohla zažívať znova. Človek sa musí tiež naučiť metódu, ktorou možno duchovnú skúsenosť opakovať, pretože ju nemožno obnoviť úplne rovnakým spôsobom.

Tretím bodom, ktorý som spomenul, je, že skutočné duchovné zážitky preletia okolo duše tak rýchlo, že na ich uchopenie je potrebná prítomnosť mysle. Inak udalosť prebehne tak rýchlo, že je už za nami, kým na ňu upriamime pozornosť. Povedal som, že človek sa musí cvičiť v zvládaní tých životných situácií, v ktorých sa nemôže dlho otáľať a premýšľať o tom, či sa má rozhodnúť pre toto alebo tamto, ale kde je potrebné rýchle rozhodnutie – kde musí konať rýchlo a s istotou. Takáto prítomnosť mysle je nevyhnutná na to, aby sa duchovné zážitky skutočne dostali do sféry jeho pozornosti. Tieto zvláštnosti duchovného zážitku spomínam z toho dôvodu, že už teraz ukazujú, ako veľmi sa duchovný zážitok líši od zážitku vo vonkajšom fyzickom zmyslovom svete a ako málo opodstatnené sú v skutočnosti opakované tvrdenia tých, ktorí s ním nie sú oboznámení – a to, že sú to len myšlienky a koncepty odvodené z vonkajšieho zmyslového sveta, ktoré si duchovný bádateľ nesie ako spomienky do nejakého duchovného sveta svojho vlastného snenia. Každý, kto skutočne vie niečo o zvláštnej povahe tohto duchovného sveta, tiež vie, že sa tak veľmi líši od bežného zmyslového sveta, že z neho nemožno nič preniesť; skôr si duša potrebuje vyvinúť špeciálne schopnosti, aby sa mohla stretnúť s duchovnom ako s duchom.

Ale sú aj iné veci, ktoré sú nevyhnutné – veci, ktoré musia byť splnené v duši každého, kto sa chce venovať duchovnému skúmaniu, ako je tu opísané. Prvou podmienkou je, aby duša bola čo najmenej podriadená tej vlastnosti, ktorú možno opísať ako pasivitu života duše. Tí, ktorí sa obzvlášť radi oddávajú životu v snovom stave – pasívne sa správajú, ako sa to nazýva – aby dovolili zjaveniam duchovnej reality prúdiť do nich v určitej snovej, mystickej nálade, nie sú vhodní na to, aby skutočne vstúpili do duchovného sveta. Pretože toto treba potvrdiť: V oblasti skutočného duchovného života Pán neudeľuje svoje dary svojim vlastným, kým spia! Naopak, to, čo robí človeka obzvlášť vhodným na preniknutie do skutočného duchovného sveta, je duševná bdelosť, duševná aktivita, určitá horlivosť pri hľadaní skutočných myšlienok, pri praktizovaní vytvárania spojení medzi vzdialenými myšlienkami a určitá bdelosť pri rýchlom pochopení vzájomných vzťahov myšlienok; to je určitá láska k vnútornej duchovnej aktivite. Rozdiel medzi mediumistickou predispozíciou a predispozíciou k skutočnému duchovnému poznaniu je ako rozdiel medzi dňom a nocou. Toto je podmienka, ktorá musí byť splnená najmä vtedy, ak má byť možný skutočný duchovný výskum.

Ďalšou podmienkou je, že duša skutočného duchovného bádateľa musí byť čo najodolnejšia voči sugestibilite – voči tomu, aby jej bolo čokoľvek vnuknuté – a musí zostať čo najskeptickejšia a najkritickejšia aj voči záležitostiam vonkajšieho života. Každý, kto si radšej necháva v živote hovoriť od iných, kto si radšej neorganizuje život na základe vlastného slobodného úsudku a slobodnej vôle, nie je vhodný na to, aby bol duchovným bádateľom. Každý, kto si uvedomuje, akú dôležitú úlohu zohráva sugestibilita aj v bežnom, každodennom živote, vie tiež, aké ťažké je bojovať proti tomuto rozšírenému sklonu k sugestibilite. Stačí sa zamyslieť nad tým, ako veľmi sa ľudia nechajú ovplyvňovať, najmä vo verejnom živote, a ako málo sú naklonení snažiť sa vo svojej duši vytvoriť podmienky pre nezávislý úsudok a pre organizovanie životných záležitostí na základe vlastných impulzov vôle. Ľudia, ktorí sa obracajú na duchovný výskum, pretože chcú nadviazať vzťah s duchovným svetom na základe zdravého rozumu, sú veľmi často obviňovaní zo slepej viery v duchovného bádateľa. Treba povedať, že takíto slepí nasledovníci sú to posledné, čo by si duchovný bádateľ – ktorý sa skutočne snaží preniknúť do duchovného sveta prostredníctvom intuitívneho vedomia – mohol priať. A spoločenstvo ľudí, ktorí by boli takto pripútaní k takémuto duchovnému bádateľovi, by bolo karikatúrou spoločenstva schopného pestovať takéto duchovné poznanie. Naopak, skutočný duchovný bádateľ musí zažiť – a s radosťou zažije – že práve tí, ktorí sú mu blízko, skôr či neskôr dospejú k nezávislému úsudku a určitej vnútornej slobode vo svojom

vzťahu k nemu a že s ním zostávajú nie zo slepej oddanosti alebo sugestívnosti, ale kvôli spoločným záujmom v duchovnom svete.

Dnes by som chcel spomenúť ešte jeden charakteristický znak, ktorý môže objasniť vzťah medzi duchovnou realitou a fyzickou realitou – ďalší charakteristický znak v postoji ľudskej duše k tomuto duchovnému svetu. Často sa koniec koncov hovorí, že ide o predsudky, ktoré si duchovný bádateľ prináša zo zmyslového sveta a prostredníctvom ktorých sa potom snaží charakterizovať nejaký imaginárny duchovný svet. Na to som už v tejto prednáške naznačil: Ak človek skutočne vstúpi do duchovného sveta, veci sa vždy ukážu inak. Človek sa môže presvedčiť, že to, čo mu umožňuje prežívať a žiť v duchovnom svete – sa vždy ukáže byť iné, ako tomu predtým veril. Práve preto, že sa to ukáže inak, vidí, že má do činenia so svetom, do ktorého sa môže dostať iba tak, že si naň dušu prispôsobí – tým, že si neprenesie spomienky z fyzického sveta do imaginárneho sveta. Ale je tu ešte niečo, čo treba zvážiť – niečo, čo znie veľmi paradoxne, no niekto, kto hovorí na základe desaťročí skúseností so záležitosťami duchovného sveta, to môže určite potvrdiť. Je to takto: bez ohľadu na to, aký dobrý je človek v mimotelovom vnímaní, bez ohľadu na to, aký zručný je v nazeraní do duchovného sveta: Keď sa človek opäť zameria na konkrétnu bytosť alebo konkrétny proces – najmä taký, ktorý predstavuje vzťah medzi duchovným svetom a vonkajšou fyzickou realitou – veľmi často zažije nasledujúcu skúsenosť: Človek má spočiatku akýsi duchovný zážitok; verí, že rozpoznal pravdu o niečom v duchovnom svete; ale vo všeobecnosti zistí, že táto prvá skúsenosť je falošná. Z tohto dôvodu si duchovný bádateľ pestuje opatrnosť, ktorá ho vedie k tomu, aby od začiatku predpokladal, že prvá skúsenosť je falošná. Ako sa potom ponára hlbšie a hlbšie, stáva sa mu jasné, prečo bol na nesprávnej ceste, a porovnaním neskoršieho správneho pochopenia s predchádzajúcim falošným získa vhľad, ktorý mu umožňuje jasnejšie rozpoznať, na čom skutočne záleží. Z tohto dôvodu sa duchovný bádateľ vo všeobecnosti nepodelí o svoje zistenia s ostatnými, kým neuplynie dlhší čas po tom, čo vykonal výskum v určitej oblasti, pretože vie, aké nevyhnutné je – najmä v oblasti duchovného života – rozpoznať pravdu tým, že najprv prejdeme cez klam a omyl. Tento klam, táto chyba pramení zo skutočnosti, že pri skúmaní duchovného života vychádzame zo zmyslového sveta. Svoje schopnosti úsudku a spôsob vnímania prinášame zo zmyslového sveta do duchovného sveta. Spočiatku máme vždy sklon aplikovať to, čo prinášame do duchovného sveta, týmto spôsobom. Vtedy vznikajú skreslené úsudky a omyly. Ale práve preto, že sme nútení zakaždým nanovo presviedčať sami seba, že sa musíme k duchovným veciam správať inak ako k fyzickým, začíname vnímať rôzne intímne charakteristiky duchovnej skúsenosti. Takto – a v tomto ohľade by sa dali uviesť rôzne ďalšie príklady – sa

duchovná skúsenosť v istom zmysle skutočne javí ako niečo paradoxné v porovnaní s bežnou, každodennou skúsenosťou. Čo však človek, ktorý dokáže nahliadnuť do duchovného sveta, rozpoznáva predovšetkým, je to, že večný, nepominuteľný aspekt ľudskej duše sa nemôže prejaviť vedomiu v bežnej skúsenosti – ktorá sa deje prostredníctvom tela – ale zostáva skrytý, pretože tu vo fyzickom živote, prostredníctvom organizácie tela, môžu ľudské bytosti získať poznanie iba o fyzickom. Preto je pre duchovného bádateľa veľmi dôležité zdôrazniť, že získavanie poznania duchovného sa deje mimo tela. V momente, keď je telo akýmkoľvek spôsobom zapojené do získavania takýchto poznaní, toto poznanie je skreslené; je skreslené aj vtedy, keď je zapojená pamäť – ktorá je uložená výlučne v tele.

Ďalší bod, ktorý vyplýva z priameho pochopenia duchovného života, je tento: vieme, že človek, ktorý je ponorený do duchovného života, sa úplne oddeľuje od duchovného sveta – do ktorého patrí večný aspekt ľudskej duše – vždy, keď sa akýmkoľvek spôsobom vzdá svojej slobodnej vôle a pod akýmkoľvek nátlakom alebo vnuknutým vplyvom dovolí, aby to, čo drží vo svojej duši, bolo vyjadrené prostredníctvom jeho tela činmi alebo podobne – alebo dokonca iba prostredníctvom reči – pokiaľ všetko, čo je vyjadrené prostredníctvom jeho tela, nie je sprostredkované jeho vôľou. Základnou podmienkou prežívania duchovného sveta je teda uvedomenie si, že fyzické nesmie byť do tohto uvedomenia zapojené. Druhou základnou podmienkou je, že človek sa musí snažiť zabezpečiť, aby všetko, čo dosahuje prostredníctvom svojho tela, pramenilo z jeho schopnosti úsudku a z jeho slobodného vôľového rozhodnutia.

Tieto podmienky som musel stanoviť vopred, pretože poskytujú základ pre abnormálne oblasti života duše, ktoré máme teraz skúmať. V pravom duchovnom poznaní vidíme odhalenie toho, čo by inak zostalo v nevedomí – odhalenie, ktoré môže osvietiť ľudské bytosti o ich večnej, skutočne slobodnej podstate v duši – a to, čo sa takto odhalí, môžeme presne porovnať s tým, čo vychádza najavo prostredníctvom abnormálnych javov života duše. Svet snov sa už stal predmetom externého vedeckého a filozofického skúmania, hoci nemožno povedať, že práve metódy, ktoré sú dnes v modernej prírodnej vede tak vysoko cenené, sú obzvlášť vhodné na preniknutie do tejto hraničnej oblasti ľudského života. Ale aj pokiaľ ide o hraničné oblasti, ako sú tie, ktoré chceme dnes spomenúť, zmýšľanie, ktoré sa snaží myslieť výlučne v zmysle modernej prírodnej vedy – a úplne sa vzdáva predsudkov z nej vyplývajúcich – nie je vhodné na preniknutie do pravdy veci. Veď hoci sa moderné ľudstvo pochopiteľne považuje za dosť skeptické voči autoritám, za určitých podmienok má často tendenciu akceptovať všetko na základe autority. Ak by niekto, kto je vo verejnom živote všeobecne považovaný za veľkú myseľ, vydal

hrubú knihu – hoci by sa zaoberala štúdiom abnormálnych duševných javov – mnohí by ju, hoci by týmto veciam veľa nerozumeli, chválili; a naša spoločnosť, ktorá sa pýši tým, že je nezávislá od autorít, by potom prirodzene dospela k záveru, že na túto knihu sa možno spoľahnúť.

Medzi filozofickými traktátmi o živote snov by som rád vyzdvihol knihu o fantázii snov, ktorú v roku 1875 napísal Johannes Volkelt, brilantný nemecký vedec, ktorý je v súčasnosti profesorom filozofie a pedagogiky v Lipsku, v čase, keď ešte nebol profesorom. Mimoriadne významný švábsky estetik Friedrich Theodor Vischer napísal o tejto knihe veľmi dobrú esej. Sú to však akademické predsudky – ktoré v posledných desaťročiach viedli k určitému chápaniu takzvanej vedeckej prísnosti – ktoré môžu za to, že to, čo sa tejto knihe podarilo, nebolo prijaté, ale naopak, bolo opäť zakryté prevládajúcimi predsudkami, ktoré bránia skutočnému preniknutiu do života snov.

Samozrejme, v kontexte krátkej prednášky nebudem môcť poskytnúť viac než len hrubý náčrt, ale napriek tomu by som rád poukázal na niekoľko špecifických aspektov, aby sa tieto záležitosti mohli preskúmať z duchovno-vedeckého hľadiska. Každý pozná snový život – tento kolísavý, imaginatívny život, ktorý sa vynára zo spánku – a každý vie, aké sú vonkajšie charakteristiky snového života. Podrobne charakterizujem len niektoré z nich. Sny vznikajú ako reakcia na špecifický podnet – to možno pozorovať v samotnom snovom živote. Spočiatku sa zaoberáme tým, čo je známe ako senzoricky-stimulačné sny. Stačí si len pripomenúť, ako môže sen vzniknúť z kyvadlových hodín v blízkosti. Za určitých podmienok sa tikanie kyvadla stáva dupotom koní alebo niečím úplne iným. Takto si človek v sne vytvára určité symbolické obrazy. Chcel by som tento bod obzvlášť zdôrazniť, pretože snový zážitok je založený na mnohých dojmoch z vonkajších zmyslov. Ale to, čo pôsobí na vonkajšie zmysly, nikdy nemá v sne rovnaký účinok ako v bežnom bdelom živote. Vždy dochádza k premene zmyslového dojmu v symbolickom, alegorickom zmysle – na niečo, čo je premenou spôsobenou životom duše.

Je dobre známe, ako sa takéto sny stále opakujú. Johannes Volkelt to rozpráva vo svojej spomínanej knihe: Učiteľ učí vo sne; očakáva, že študent odpovie „áno“ na otázku, ktorú mu učiteľ položil. Študent však neodpovie „áno“, ale „jo“, čo môže byť pre učiteľa niekedy dosť rušivé a nepríjemné. Učiteľ položí otázku znova a tentoraz študent neodpovie len „jo“, ale „io“, a potom celá trieda začne kričať: „Feurio!“ Učiteľ sa zobudí a vonku prechádza hasičské auto a ľudia kričia „Feurio“. Tento zmyslový dojem je symbolizovaný v celej tejto komplikovanej snovej sekvencii.
Ďalší príklad, tiež od Volkelta – vždy, keď to bude možné, nebudem citovať nič iné, len to, čo už bolo zaznamenané v literatúre – je tento: Švábska žena navštívi svoju

sestru vo väčšom meste. Sestra je manželkou pastora. Obe sestry počúvajú kázeň a hľa, pastor začína najprv celkom dôstojne. Ale potom mu zrazu narastú krídla a začne kikiríkať ako kohút. Jedna sestra teda hovorí druhej: „To je určite zvláštny spôsob kázania.“ Sestra jej v sne odpovedá: „Áno, tak to nariadila konzistória; teraz sa kázne musia kázať týmto spôsobom.“ Potom sa žena prebudí a vonku počuje kikiríkať kohúta. Takže kikiríkanie kohúta – ktoré by inak samozrejme vstúpilo do jej vedomia ako suché, triezve kikiríkanie kohúta – sa v jej duši takto premenilo. Všetko ostatné sa zorganizovalo okolo kikiríkania kohúta. Vidíte, toto sú senzoricky-stimulačné sny.

Sny však môžu vznikať aj z vnútorných podnetov a ani tu sa do popredia nedostávajú samotné podnety, ale skôr zmyslový obraz, ktorý duša premenila a symbolizovala. Napríklad sa niekomu sníva o horúcej, plápolajúcej peci: zobudí sa s búšiacim srdcom. Sny o lietaní, ktoré sú veľmi bežné, zvyčajne pramenia z nejakého abnormálneho zážitku, ktorý sa odohráva v pľúcach počas spánku, a tak ďalej. Dalo by sa uviesť stovky takýchto príkladov. Samotné vymenovanie rôznych kategórií snov by mohlo pokračovať ešte dlho. Hoci sa nemôžeme úplne ponoriť do „hlbších aspektov vecí“, rád by som spomenul ešte niekoľko vecí.

Nedá sa povedať, že literatúra bola obzvlášť úspešná v identifikácii tých prvkov ľudskej duše, ktoré by mohli odhaliť, čo sa v nej skutočne deje, keď premieňa vonkajšie podnety na sny. Ale táto otázka musí byť primárne zaujímavá: Čo je to vlastne v duši, čo v reakcii na vonkajší podnet – alebo dokonca na spomienku, ktorá sa vynára z temnoty spánku – spôsobuje, že spája takéto odlišné obrazy? Na to musíme povedať: To, čo spôsobuje, že ľudia v bežnom každodennom živote spájajú jednu myšlienku s druhou na základe svojich skúseností, nie je to, čo v skutočnosti funguje v snoch. Mohol by som uviesť stovky príkladov, ktoré by vám dokázali to, čo môžem ilustrovať len porovnaním. Vezmime si nasledujúci príklad: Žena sníva, že musí variť pre svojho manžela – niekedy je to pre ženu v domácnosti náročná úloha. Nuž, sníva sa jej, že mu už navrhla všeličo. Prvý návrh: „To sa mi nepáči!“ Druhý návrh: „Ani to sa mi nepáči!“ Tretí návrh: „To sa mi určite nepáči!“ A tak ďalej. Žena je z toho vo svojom sne už dosť nešťastná. Potom jej napadne: „Máme na zemi presolenú babičku; je trochu drsná, ale nemala by som vám ju zajtra uvariť?“ Aj tento sen nájdete v literatúre. Každý, kto pozná sny, nepochybuje o tom, že sa sen odohral presne takto. Tento príklad by som mohla znásobiť stovkami podobných. Musíte hneď uznať: Základná nálada je úzkosť. Stalo sa niečo, čo ženu dostalo do stavu úzkosti. Táto nálada – ktorá nemusí mať nič spoločné s predstavou varenia alebo niečoho podobného – sa premieta do takéhoto snového obrazu. Je to len maskovanie úzkostnej nálady. Duša to však počas spánku potrebuje, aby unikla

úzkosti; snaží sa prekonať úzkosť a tak ako ste sa vy smiali na „presolenej babičke“, tak si duša vymýšľa tento obraz – ktorý sa groteskne komickým spôsobom spojí so zvyškom obsahu sna – aby vnútorne prekonala úzkosť a vstúpila do ironickej, humornej nálady. Toto môžete v snoch vždy pozorovať: osciláciu, striedavé kolísanie nálad a – rovnako ako sa kyvadlo hodín kýva tam a späť – osciláciu tam a späť medzi napätím a uvoľnením, medzi úzkosťou a veselosťou atď. To, čo má v emocionálnom živote človeka prvoradý význam, je vždy rozhodujúce pre štruktúru snových obrazov. Z tejto perspektívy – prekonania určitých napätí v duši – sen nadobúda formu. Práve z tejto potreby premeniť napätie na uvoľnenie a uvoľnenie na napätie sa rodí to, čo nie je ako obraz zvlášť významné. Duša vyčaruje niečo, čo môže slúžiť ako imaginatívne znázornenie toho, na čom skutočne záleží.

Ak človek skúma svet snov ako celok, nájde dve zvláštnosti, ktoré si zaslúžia osobitnú pozornosť. Prvou je, že vo svete snov chýba to, čo zvyčajne nazývame logikou. Sny sa riadia úplne iným súborom pravidiel, pokiaľ ide o to, ako prechádzajú z jedného objektu na druhý, ako bežná logika. Teraz by ste samozrejme mohli namietať: „Áno, ale niektoré sny prebiehajú celkom logicky.“ Je to však len ilúzia. Každý, kto dokáže tieto veci skutočne pozorne pozorovať, vie, že je to len ilúzia. Ak máte snové obrazy, ktoré nasledujú za sebou v logickej postupnosti, nevyplýva to z toho, že ste túto logickú postupnosť vyvolali počas samotného sna, ale skôr zo skutočnosti, že spájate obrazy, ktoré ste už logicky usporiadali vo svojom bdelom živote alebo ktoré sú inak logicky prepojené niečím vo vašom bdelom živote. Logika je tu spomienkou; logika je prenesená do sna; samotný dej sna nepostupuje podľa pravidiel bežnej logiky. Vždy je vidieť, že pod dejom sna je hlbší, intímnejší prvok duše. Napríklad, niekto sníva – rozprávam skutočný sen – že musí ísť k známemu a vie, že tento známy mu za niečo vynadá. Sníva sa mu, že skutočne príde k dverám bytu tohto známeho. Ale v tej chvíli sa celá situácia zmení. Keď prejde dverami známeho, vojde do pivnice plnej divých zvierat, ktoré ho chcú zožrať. Potom mu napadne, že má doma celú zbierku špendlíkov a tieto špendlíky striekajú tekutinu, ktorá môže divé zvieratá zabiť. Špendlíky sú už tam a on ich strieľa na divé zvieratá. Potom sa premenia na celý vrh šteniatok, ktoré teraz chce jemne pohladkať. Z tohto sna – ktorý predstavuje typickú snovú sekvenciu – vidíte, že ide opäť o uvoľnenie napätia spôsobeného strachom namiereným voči priateľovi, strachom vyjadreným prostredníctvom divých zvierat, tým, že duša vyvolá premenu divokých, krutých zvierat na milé mladé psy. Vidíte, toto je niečo iné, ako logické. Je tu však jedna dôležitá námietka. Každý, kto pozná svet snov, vie, že sa často stáva toto: Pred spaním ste sa snažili nájsť riešenie nejakého problému, ale nemohli ste ho nájsť; potom sa vám sníva a v sne nájdete riešenie problému, aby ste si ho ráno

mohli skutočne zapísať. Každý, kto nedokáže takéto veci poriadne preskúmať, ich vždy zle pochopí. Človek však nesmie veriť, že skutočné riešenie našiel v sne. To, čo človek v sne skutočne našiel – to, čo si myslí, že si pamätá – je niečo úplne iné. Je to niečo, čo sa nemusí odvíjať veľmi logickým spôsobom, ale ktorý má ten blahodarný účinok na ľudskú myseľ, ktorý nastáva, keď sa napätie premení na uvoľnenie. Pred zaspaním bol človek v takom stave duševného napätia, že nedokázal problém vyriešiť. Premýšľal a premýšľal; niečo mu chýbalo. Uzdravil sa spôsob, akým sníval, a vďaka tomu bol schopný problém vyriešiť po prebudení.
Aj morálny úsudok je v snoch tichý. Vieme samozrejme, že v snoch páchame najrôznejšie zločiny a iné činy, za ktoré by sme sa v bdelom živote hanbili. Niekto by mohol namietať, že práve v snoch sa prebúdza svedomie – ba v snoch sa často prejavuje najzvláštnejším spôsobom. Stačí si spomenúť na sny, ktoré sa objavujú v Shakespearových dielach, a zistíme – básnici to vo všeobecnosti robia oprávnene – že možno poukázať na zdanie, že morálne výčitky vystupujú do popredia najmä prostredníctvom snov. Opäť je to len nepresné pozorovanie. Skôr je úplne správne, že v snoch sme odtrhnutí od bežného morálneho úsudku, ktorý si musíme osvojiť a môžeme si ho internalizovať v našom vonkajšom živote vo vzťahu k iným ľuďom. Ak sa nám napriek tomu zdá, že sen nám živo predstavuje morálne predsudky a morálne výčitky, nevyplýva to zo skutočnosti, že my, ako snívajúci, robíme morálne úsudky, ale skôr zo skutočnosti, že keď sa správame morálne, zažívame v duši určitý pocit uspokojenia – sme spokojní s niečím, na čo môžeme morálne povedať „áno“. Tento pocit uspokojenia – nie morálny úsudok – je to, čo sa našej duši v sne zjavuje. Tak ako v snoch chýba logika, chýba aj morálny úsudok. Ak niekto skutočne hľadá pravdu, je potrebné postupovať oveľa presnejšie a dôvernejšie, ako sa to zvyčajne pokúša v živote a dokonca aj vo vede. Takéto veci sa ľahko nepoddávajú hrubým metódam, ktoré sa bežne používajú. Preto je mimoriadne dôležité, aby sa do sveta snov nevpúšťala ani logika, ani morálny úsudok. Čoskoro si vypočujeme, prečo je to tak.

Teraz by som rád zdôraznil ďalšiu zvláštnosť „sna“, ktorý – aj keď sa naň pozeráme výlučne z vonkajšieho hľadiska – môže odhaliť vzťah duše k svetu, keď sníva. Tento vzťah sa však dá úplne objasniť iba z pohľadu duchovnej vedy. Každý, kto pozoruje spiaceho človeka, bude už na základe vonkajšieho javu vedieť povedať: V spánku je človek odrezaný od toho, čo môže prežívať z vlastného života, aj od toho, čo môže prežívať z okolia. Duchovná veda však ukazuje, že keď človek zaspí, ako duchovno-duševná bytosť skutočne vstupuje do duchovného sveta a po prebudení sa opäť spojí so svojím telom. To však netreba brať do úvahy; stačí si len jasne predstaviť to, čo je už prístupné bežnému vedomiu. Človek je odrezaný od

svojho okolia a aj to, čo si bežné vedomie uvedomí z tela, počas spánku stíchne. Vzťah k vonkajšiemu svetu – ten, ktorý k človeku pristupuje ako ako triezve vymedzenie vonkajších dojmov, keď otvorí svoje zmysly vonkajšiemu svetu počas bdenia – do sna nevstupuje. Presne to, čo je charakteristické pre to, čo zmysly z dojmov robia, chýba. Psychika nahrádza bežný, triezvy dojem symbolom. Vzťah k vonkajšiemu svetu sa teda nemení. To by sa dalo potvrdiť nespočetnými príkladmi. V normálnom „sne o vonkajšom svete“ zostáva človek rovnako odrezaný ako v normálnom spánku, a rovnako aj od svojej vlastnej fyzickosti. Ani to, čo vyplýva z vlastnej fyzickosti, sa nevyjadruje priamo, ako keď je človek normálne spojený so svojím telom. Napríklad, ak sa mu nohy príliš zahrejú kvôli príliš teplej deke, človek by normálne v bežnom bdelom stave cítil, že sa mu nohy príliš zahrievajú. V sne to človek necíti rovnako; skôr sa človek domnieva napríklad, že kráča po žeravom uhlí alebo niečom podobnom. Opäť je to premena, ktorú dosiahne duša, čo je podstatné. Bez ohľadu na to, ako veľmi sa človek snaží priblížiť k snu iba pomocou metód a zdrojov vonkajšej vedy, je to nemožné – z jednoduchého dôvodu, že sen nemožno porovnávať s ničím iným. Sen skutočne vstupuje do bežného sveta ako akýsi zázrak; nemožno ho porovnávať s ničím iným. To je podstatné. Iba duchovný bádateľ získa schopnosť porovnávať sen s niečím iným. Prečo? Túto schopnosť získa, pretože sám spoznáva, čo sa pred ním odvíja, keď je schopný vstúpiť do duchovného sveta. Tam vníma, že sa už nemôže spoliehať na bežnú logiku – ako sme dnes opäť spomenuli – ktorá platí pre vysvetlenie vonkajšieho zmyslového života. Každý, kto vystúpi do duchovného sveta, musí získať slobodnú schopnosť vyjadrovať zážitky duchovného sveta symbolmi. Preto som v mojej poslednej prednáške prvú fázu poznávania duchovného sveta nazval aj „imaginatívnym poznaním“. Človek samozrejme vie, že symboly nie sú samotnou realitou, ale vie, že prostredníctvom symbolov vyjadrujú realitu. Tieto symboly musia byť samozrejme formované podľa skutočných zákonov vyplývajúcich z duchovného sveta; nesmú vznikať z ľubovoľnej fantázie. Duchovný bádateľ sa učí rozpoznať, ako – okrem fyzicko-zmyslového sveta – spája myšlienky a učí sa rozpoznať, ako vytvárať symboly. Túto prvú fázu vnímania duchovného sveta možno potom prirovnať k nevedomej činnosti, ktorá sa odohráva v snových dejoch. Vzniká tu porovnanie a zároveň sa objavuje aj niečo ďalšie.

Tí, ktorí skutočne napredujú v chápaní duchovného sveta, postupne zažívajú premenu aj vo svojich snoch. Stávajú sa čoraz pravidelnejšími; zmätené obrazy – ako napríklad osolená babička a podobné – postupne ustupujú veciam, ktoré niečo zmysluplne vyjadrujú, a celý „snový život“ sa preniká významom. Týmto spôsobom duchovný bádateľ rozpoznáva zvláštnu príbuznosť medzi snovým životom a životom, ktorý musí hľadať kvôli duchovnému bádaniu. To mu umožňuje skutočne povedať,

čo duša v skutočnosti sníva, čo je v skutočnosti snívajúca bytosť. Lebo okrem toho, čo som práve spomenul, rozpoznáva ešte niečo iné, a to, aký je ten stav mysle, v ktorom sa človek nachádza, keď má imaginatívne vízie. Vie, že tam stojí s dušou ponorenou do duchovného sveta. Keď je človek oboznámený s týmto stavom duše – s touto konkrétnou náladou života duše – môže túto náladu, tento stav porovnať aj s tým, ako je duša disponovaná v sne, ako duša žije v konkrétnom stave počas sna. Z tohto starostlivého porovnania je skutočne zrejmé, že to, čo sníva v duši – to, čo je v duši skutočne aktívne, zatiaľ čo človek dovoľuje rozvíjať sa chaotické snové akcie – je duchovné, večné jadro ľudskej bytosti. Ako snívajúci človek existuje vo svete, do ktorého patrí, ako duchovno-duševná bytosť.

To je jeden výsledok. Druhý by som rád ilustroval osobnou skúsenosťou. Nedávno, keď som v Zürichu prednášal o živote v snoch a súvisiacich oblastiach, počul som, že rôzni členovia publika – ktorí tvrdili, že sa stali mimoriadne znalými v súčasnej vedeckej disciplíne známej ako analytická psychológia alebo psychoanalýza – po mojej prednáške povedali: „Áno, tento muž je stále v pasci predsudkov, ktoré sme my v psychoanalýze už dávno prekonali. Verí, že život v snoch by sa mal brať ako niečo skutočné, zatiaľ čo my vieme, že „život v snoch“ sa musí brať len ako symbolické znázornenie života duše.“ Nechcem sa tu ponárať do psychoanalýzy, len spomeniem, že táto „múdrosť“ je založená výlučne na hrubom nedorozumení. Skutočnému výskumníkovi mysle by totiž nikdy nenapadlo brať to, čo sa v sne predstavuje – presne tak, ako sa predstavuje – ako bezprostredne skutočné. Dokonca ani nepovažuje sen v jeho rozvíjaní za taký, aký to robí psychoanalytik – za bezprostredný symbolický akt – ale skôr sa zaoberá niečím úplne iným. Každý, kto pozná život v snoch, vie: Desať ľudí – alebo aj viac – dokáže vyrozprávať sny s veľmi odlišným obsahom, a napriek tomu sa všetky môžu zakladať na rovnakej udalosti. Jeden človek rozpráva, ako vyliezol na horu a potom ho na vrchole prekvapilo niečo obzvlášť radostné; iný rozpráva, ako prešiel tmavou chodbou k dverám, ktoré sa potom nečakane otvorili; tretí rozpráva niečo úplne iné. Navonok sa sny svojím priebehom ani trochu nepodobajú; napriek tomu pramenia z veľmi podobného, skutočného zážitku – a to z rovnakého napätia a uvoľnenia, symbolizovaného v niektorých obrazoch jedným spôsobom a v iných iným. Nie je teda dôležitá realita sna – ani, ako sa domnievajú psychoanalytici, symboly – ale skôr vnútorná dráma sna. Človek musí byť schopný rozpoznať z nezmyselných obrazov v ich postupnosti túto vnútornú drámu – realitu, v ktorej duša žije so svojou duchovnou a psychologickou podstatou, kým sníva. Táto realita je úplne odlišná od toho, čo je vyjadrené v obrazoch sna. To je to, na čom záleží. Sen teda už poukazuje hlboko do

podvedomých a nevedomých hlbín duše. Ale to, čo zobrazuje, je len maskovanie toho, čo človek v skutočnosti prežíva, keď sníva.

Musím znova a znova zdôrazniť, že v skutočnosti nemám záujem oživovať žiadne staré predsudky v žiadnej oblasti. Nehovorím napríklad na základe predpokladov odvodených zo všetkých druhov stredovekých alebo východných takzvaných „ezoterických vied“, aké sa nachádzajú v dielach Blavatskej a ďalších, ktorí čerpajú zo všetkých možných nejasných zdrojov; skôr je môj prístup pevne založený na vedomí, že všetko, čo je tu povedané, obstojí pred akýmkoľvek vedeckým skúmaním; a ak sa naskytne príležitosť, dá sa využiť. Duchovná veda je prezentovaná s plným vedomím, že žijeme vo veku prírodných vied, s plným vedomím toho, čo prírodná veda hovorí o existencii a jej tajomstvách, ale aj s plným vedomím toho, čo nemá čo povedať o sférach duchovného života.

Odkiaľ teda pochádzajú obrazy, ktoré tvoria priebeh sna? Nuž, je to takto: Zatiaľ čo človek, ktorý je skutočne oslobodený od tela a ponorený do duchovného zážitku, má pred sebou duchovný svet s jeho realitami a bytosťami, snívajúci ešte neprebudil svoje vedomie do takej miery, aby mohol mať pred sebou tento plný duchovný svet. V dôsledku toho sa jeho duša naladí na spomienky na bežný život a sen vzniká, keď duša príde do kontaktu s fyzickým. Sen sa neprežíva v tele, ale je spôsobený kontaktom duše s fyzickým. Preto sa pred ním objavujú veci, ktoré sú základom životného cyklu snívajúceho, ale zoskupené takým spôsobom, že vyjadrujú tie vnútorné tendencie, ktoré som opísal. Takže, ak chceme charakterizovať, čo sen v skutočnosti je, je to skúsenosť ľudskej duševno-duchovnej podstaty. Ale to, čo sa prežíva, nie je večné; je to dočasné. Je večné, čo v sne vedome pôsobí. Ale to, čo túto činnosť sprostredkováva, je pominuteľné, prchavé. Toto je podstatný bod: že v sne večnosť nadobúda ako zážitok práve to časné, prchavé – to, čo je inak obsahom života.

Takto som načrtol – aj keď len povrchne – aká je podstata sna vo svetle duchovnej vedy a prečo obsah sna vôbec nevyjadruje to, čo sa v duši skutočne deje, keďže po napätí nasleduje uvoľnenie a po uvoľnení napätie. Tam je duša vo svete večnosti; tam je duša v beztelesnom elemente. Ale to, čo sa stáva vedomým ako vonkajšia forma tejto skúsenosti, pramení zo spojenia s bežnými životnými okolnosťami.

Teraz sa obrátim k druhej oblasti, ktorá môže vzniknúť ako nevedomý jav na hranici ľudského duchovného života – k tomu, čo do tohto duchovného života vstupuje vo forme halucinácií, vízií a podobne. Dokonca aj filozofi schopní zdravého úsudku – ako napríklad Eduard von Hartmann, ktorého si mimoriadne vážim pre ostrosť jeho úsudku – boli vedení k presvedčeniu – práve preto, že neboli schopní

skutočne preniknúť do podstaty snov z hľadiska duchovnej vedy – že to, čo sa pred dušou javí ako obraz v „sne“, je v podstate to isté, čo sa pred dušou javí ako obraz prostredníctvom halucinácie alebo vízie. Tieto oblasti sa však od seba zásadne líšia. Pretože skutočný duchovný bádateľ vie, aký stav mysle prevláda, keď je človek ponorený do duchovného sveta, a dokáže ho porovnať so stavom mysle snívajúceho, je schopný oceniť určité zvláštnosti snového života, ako napríklad skutočnosť, že sny sa neriadia logikou. Duchovný bádateľ totiž vie, že táto zmyslová skúsenosť nie je bezvýznamná, ale že – rovnako ako netelesná skúsenosť medzi smrťou a znovuzrodením – má svoj účel v celku ľudského života. To zahŕňa napríklad fakt, že práve prostredníctvom našej interakcie s vonkajším zmyslovým svetom môžeme získať logiku, ktorá z tohto sveta prúdi do našej duše. Rovnako tak duchovný bádateľ vie, že aj morálny úsudok nachádza svoj priamy prejav vo fyzickej skúsenosti – v našej aktívnej účasti na ľudskej kultúre. Pravá duchovná veda nikdy nemôže vzniknúť z úniku pred životom alebo z falošného asketizmu, ale skôr z plného prijatia tohto života, pretože logika, morálny úsudok a morálne impulzy duše sú internalizované prostredníctvom kontaktu duše s vonkajším svetom v zmyslovom živote.

Ide o to, že sen v skutočnosti – povedal by som – iba vrhá svetlo na abnormálny život duše. Duchovná veda ukazuje, ako je duša v sne oslobodená od tela a ako sú snové zážitky nezávislé od telesných zážitkov, rovnako ako sú oddelené od spojenia s vonkajším svetom, ktoré existuje v bdelom živote. Človek je v sne skutočne oslobodený od tela. Je to tak aj pri halucinácii alebo vízii? Nie, nie je! Halucinácie a vízie totiž vznikajú práve kvôli abnormalitám vo fyzickom tele. Skutočný vizionársky alebo halucinačný život v duši sa nikdy nemôže prejaviť v zážitku nezávislom od tela. V tele musí byť vždy niečo, čo je narušené, choré, nesprávne fungujúce alebo príliš slabé, aby človek nemohol nadviazať so svojím telom plné spojenie, ktoré existuje, keď používa svoj nervový a zmyslový systém takým spôsobom, že skutočne prežíva vonkajší svet prežívaním seba samého. Je zvláštne, že keď akýkoľvek orgán, ktorý nejakým spôsobom súvisí s poznávaním, ochorie alebo je príliš slabý, môže sa skutočne vyskytnúť jav, ako je halucinácia alebo vízia, čo je podobné duchovnému zážitku, no napriek tomu sa od neho zásadne líši. Zatiaľ čo duchovný zážitok je založený na stave oslobodenia od tela, tento halucinačný alebo vizionársky život vzniká preto, lebo niečo v tele je choré alebo príliš slabé. Čo konkrétne je základom halucinačného, vizionárskeho života? Bežná predstavivosť, ako sa bežne odohráva v zmyslovom živote, vedie k nezávislosti od tých síl v ľudskom organizme, ktoré spôsobujú normálny rast v detstve a ktoré riadia vnútorné funkcie tela – metabolizmus, trávenie atď. Dnes

nemôžem podrobne hovoriť o tom, ako telesná organizácia, ktorá je základom normálneho imaginatívneho života, vzniká zo skutočnosti, že časť telesnej organizácie je vyzdvihnutá zo sféry obyčajného živočíšneho života – obyčajný rast, trávenie, metabolizmus atď. Normálny nervový život je založený na skutočnosti, že v istom zmysle sa duševný organizmus vyvíja – ako parazit – z toho, čo tvorí trávenie, metabolizmus a podobne. Ak je teda – v dôsledku určitých abnormálnych podmienok – ktorýkoľvek z poznávacích orgánov človeka ovplyvnený takým spôsobom, že prostredníctvom neho koná nielen psychologický organizmus, ale aj zvyšok organizmu so svojou živočíšnou podstatou – práve kvôli patologickému stavu alebo slabosti orgánu – výsledkom je, že sa človek nevenuje imaginatívnemu životu vonkajšieho sveta nezávisle od síl rastu, trávenia a metabolizmu, ale skôr sa objavujú halucinácie a vízie. To, čo je v človeku počas vízie organicky aktívne, by malo byť buď prítomné v rastových silách, malo by – odpustite drsný výraz, ale tak to je – vyvolať trávenie v človeku, alebo by malo vyvolať metabolizmus v jeho jemnejšej štruktúre. V tomto stave sa prejavuje vzostup živočíšneho života do duševného organizmu.

Halucinácie a vízie teda nie sú povznesením života, ale skôr vniknutím zvieracieho do života – aspektu, ktorý by sa inak nerozšíril do duševného organizmu. To, čo by malo slúžiť úplne iným procesom, sa prenáša do poznania, do procesov vnímania. Preto sú halucinácie a vízie vždy vyjadrením skutočnosti, že v človeku niečo nie je v poriadku. Je pravda, že to, čo tam vyjde najavo, je duchovné, ale je to spiritualita, ktorú duchovná veda nemôže použiť; pretože duchovná veda môže použiť iba to, čo sa prežíva nezávisle od tela. Vidíte, aké je to neopodstatnené, kedykoľvek vznikne nedorozumenie, že duchovná veda nejako získava svoje poznanie prostredníctvom vízií, halucinácií a podobne. Naopak, duchovná veda ukazuje, že tieto stavy sú nejako spojené s abnormalitami vo fyzickej konštitúcii a že sa nikdy nesmú začleniť do zistení duchovnej vedy. Halucinácie a vízie nikdy nie sú to isté ako to, čo sa javí ako snový obraz. To, čo sa javí ako snový obraz, vzniká mimo tela a v tele sa iba odráža; To, čo sa javí ako halucinácia alebo vízia, vzniká preto, že v tele niečo takpovediac chýba. Ak by fungovalo normálne, človek so zdravými zmyslami by bol úplne ponorený do zmyslového sveta. Pretože táto časť chýba, duchovno-večné – ktoré by malo zostať neviditeľné v telesnej organizácii – vychádza najavo práve prostredníctvom telesnej organizácie. Nejde len o fyzickú chorobu; je to psychologická abnormalita, niečo, čo by mohlo len zahmlievať alebo skresľovať obrazy z duchovného sveta. Ako vznikajú tieto symbolické obrazy? Práve preto, že to, čo normálne slúži metabolizmu a tráveniu, je mimo rovnováhy a to sa v duševnom organizme prejavuje ako niečo iné. Ak je teda telesný život človeka viac

narušený, ako by mal byť, do popredia vystupuje abnormálne vedomie. To, čo zažívame ako symbolické obrazy v normálnom vedomí, je podmienené zníženým fyzickým životom – ale normálne zníženým fyzickým životom. Ak je znížený vo väčšej miere, potom sa objaví niečo, čo pramení výlučne z tohto zníženia, čo by v skutočnosti nemalo byť prítomné. Dá sa teda povedať, že halucinačný a vizionársky život predstavuje zablokované úsilie v ľudskej bytosti. Ako sa človek vyvíja od detstva do dospelosti, v skutočnosti sa snaží o svoju fyzickú organizáciu. Snaží sa čoraz viac rozvíjať svoj duchovno-duševný aspekt, aby telo mohlo byť použité ako plnohodnotný nástroj duševnej činnosti. Tomu bráni skutočnosť, že niečo v tele nie je zdravé. Keď človek dospeje do bodu, kedy môže používať svoje telo, dospeje k tomu, čo predstavuje jeho fyzickú nezávislosť, fyzický pocit ja tu v zmyslovom svete; rastie do tej miery egoizmu, ktorá je nevyhnutná pre to, aby človek bol skutočne sebestačnou bytosťou, aby mohol naplniť svoj ľudský osud. Táto miera egoizmu musí byť samozrejme spojená s primeranou mierou nesebeckosti. V stávke je, že človek preniká svojím životom silami svojho „ja“. Ak to kvôli nejakým zábranam nedokáže, hľadá mieru egoizmu, ktorú potrebuje, patologickým spôsobom. To sa potom prejavuje životom plným halucinácií a vízií, čo vždy pramení zo skutočnosti, že človek kvôli svojej fyzickej konštitúcii nemôže dosiahnuť egoizmus potrebný pre život.

Okrem toho, medzi hraničné oblasti duševného života patrí tá, ktorá prostredníctvom stavov katalepsie a letargie vedie k námesačnosti, ktorá súvisí s mediumistickými javmi. Tak ako ľudský organizmus predstavivosti – hovorím výslovne „organizmus predstavivosti“ a nie „mechanizmus predstavivosti“ – musí byť určitým spôsobom konštituovaný, aby sa porucha, ktorú som práve charakterizoval ako halucinačný a vizionársky život, nemohla prejaviť, tak aj mechanizmus vôle – hovorím mechanizmus vôle – musí byť určitým spôsobom konštituovaný, aby život normálne prebiehal v zmyslovom svete. Tak ako organizmus predstavivosti, spôsobom, ktorý som opísal, môže viesť k halucináciám a víziám ako patologickému stavu duše, tak aj keď je mechanizmus vôle narušený, pozastavený alebo paralyzovaný – ako pri katalepsii, letargii alebo médiu – môže byť tým vôľa podkopaná. Hoci telo nie je schopné priamo vyvolať vôľu, pokiaľ naň nepôsobí duch, telo je schopné – keď sú určité orgány vypnuté, keď je mechanizmus vôle potlačený – oslabiť vôľu, zatiaľ čo duchovný bádateľ – ako som dnes povedal v úvode – môže zostať v realite duchovného sveta tým, že nechá svoju vôľu pôsobiť na jeho telo s plným vedomím. Ak je telo paralyzované vzhľadom na vôľu, potom telo potlača vôlu; potom je ľudská bytosť vyzdvihnutá zo sveta, do ktorého patrí ako duchovno-duševná bytosť, ako večná bytosť, a je vtiahnutá do fyzického prostredia,

ktoré je koniec koncov všade preniknuté duchovnými silami a entitami. Ľudská bytosť je potom vyvrhnutá zo skutočného sveta a vtiahnutá do tej duchovnej ríše, ktorá sa neustále prelína s fyzickým svetom a preniká ním. To je prípad námesačníctva; to je prípad média.

Nuž, tí, ktorí sa cítia pohodlne s duchovnou vedou v zmysle, ktorý som spomenul na začiatku dnešnej prednášky, by stále radi skúmali duchovný svet týmto spôsobom. Nemôžu však skúmať skutočný duchovný svet – ten, ktorý duši zaručuje jej večný, nesmrteľný život – ale môžu ľudí len priviesť do kontaktu s tým, čo preniká fyzickým prostredím. Čo funguje v námesačníkovi, čo funguje v médiu – to funguje aj v normálnom človeku, len iným spôsobom. Môže to znieť zvláštne, ale duchovná veda dospeje k tomuto záveru. Čo vlastne funguje v médiu? Čo vlastne funguje v námesačníkovi? Keď žijeme svoj bežný život, sme spojení s inými ľuďmi prostredníctvom určitého morálneho puta. Konáme z morálnych impulzov. Povedal som, že tieto morálne impulzy vznikajú práve prostredníctvom vonkajšieho fyzického tela. Konáme vo vonkajšom kultúrnom živote; učíme sa písať a čítať; učíme sa to, čo ľudská vôľa inak začleňuje do vonkajšieho fyzického sveta ako niečo duchovné. Duša somnambulistu – média – interaguje abnormálnym spôsobom so všetkým, z čoho v našej duši čerpáme pre naše aktivity: keď sa učíme čítať, keď získavame iné kultúrne výdobytky a keď vstupujeme do morálnych vzťahov so svetom. Táto aktivita, ktorá sa inak prejavuje iba v morálnej sfére a v sfére kultúrneho života, sa priamo prejavuje vo fyzickosti média alebo somnambulistu prostredníctvom zníženia vedomia a odpojenia duše. Zatiaľ čo v normálnom živote človek prichádza do kontaktu s prostredím výlučne prostredníctvom zmyslov, v prípade somnambulistu a média vstupuje celý človek do vzťahu s prostredím prostredníctvom mechanizmu vôle. V dôsledku toho sa môžu vyskytnúť vzdialené účinky; myšlienka môže pôsobiť na diaľku; môžu vzniknúť aj vízie siahajúce cez priestor a čas atď. Do ľudského organizmu však môže vstúpiť iba to, čo je obsiahnuté ako duchovné vo fyzickom svete – do ktorého my, ako fyzické ľudské bytosti, patríme – a zväčša iba to, čo sa týka kultúrneho a morálneho života. Ale vstupuje takým spôsobom, že tento ľudský organizmus pozastavil svoj duševný život. V dôsledku toho to, čo sa prejavuje prostredníctvom média alebo námesačníka, nedosahuje duchovno-duševný aspekt ľudskej bytosti, ale skôr vedie k napodobňovaniu účinkov duchovna na ľudské telo. Zatiaľ čo v normálnom živote musí duša pôsobiť ako sprostredkovateľ medzi skutočne duchovným a fyzickým, tu duchovno pôsobí priamo na telo – ale iba spôsobom, ktorý som opísal. Výsledkom je, že s pozastaveným vedomím sa ľudská bytosť stáva ako automat a že v skutočnosti sa u tejto osoby, ktorá sa stala automatickou, prejavuje iba to, čo zvonku

patrí ku kultúrnemu alebo morálnemu životu. Uvidíte, že hoci je to skryté najrôznejšími spôsobmi a maskované médiomizmom a námesačníctvom, zdanlivo duchovné prvky tiež nachádzajú prejav – ale iba prostredníctvom veľmi špecifických kombinácií a spojení, o ktorých tu teraz nemožno hovoriť, pretože by to viedlo príliš ďaleko. Najvýznamnejšie prvky vyjadrené týmto spôsobom pochádzajú z fyzického prostredia. Práve tí, ktorí pevne stoja na vedeckej pôde, ale nedokážu prekročiť vedecké predsudky charakterizované tu, sa uchyľovaním k námesačnosti a médiam snažia preniknúť do duchovného sveta, do ktorého patria ľudské bytosti so svojím Večným Ja a jadrom svojej bytosti – svojou dušou. Tu môžu vzniknúť najrozmanitejšie omyly.

Rád by som uviedol jednu takúto chybu z posledných rokov, ktorá je dosť zaujímavá, pretože by som povedal, že charakterizuje celú túto oblasť. Máme do činenia s prírodovedcom, ktorý je vo svojej krajine vysoko uznávaný – prírodovedcom, ktorý sa dobre vyzná vo všetkých zložitostiach vedeckých metód a ktorý preto pri prístupe k tejto téme v žiadnom prípade nepostupuje ľahkovážne. Hovorím o slávnom anglickom prírodovedcovi Sirovi Oliverovi Lodgeovi. Je to veľmi kuriózny prípad, ktorý súvisí aj so súčasnými katastrofickými udalosťami. Lodge mal vždy v istom zmysle sklon budovať most medzi vonkajším, prírodným svetom a svetom, do ktorého človek patrí, keď prejde bránou smrti. Chcel však zostať na vedeckej pôde – čo je charakteristické pre tých jednotlivcov, ktorí absolútne netúžia ponárať sa do metód duchovných vied. Lodge bol nútený poslať svojho syna do vojny, kde slúžil na francúzskom fronte. Hľa, jedného dňa dostal zvláštny list z Ameriky. V ňom bol Lodge informovaný, že jeho syn čelí veľkému nebezpečenstvu, ale že duch zosnulého Myersa – ktorý zomrel o desať rokov skôr – bude držať nad jeho synom ochrannú ruku, keď bude čeliť tomuto nebezpečenstvu. F. Myers bol koniec koncov prezidentom „Spoločnosti pre psychologický výskum“, mužom, ktorý sa zaoberal psychickými záležitosťami a ktorý Lodgea a jeho rodinu dobre poznal; dalo by sa preto predpokladať – ak vôbec predpokladáme, že sa niečo v psychickej ríši deje v súvislosti s ľudským životom – že vztiahne svoju ochrannú ruku nad mladým Lodgeom, ktorý bol v nebezpečenstve. List však bol formulovaný dosť nejednoznačne. Syn by napokon mohol byť postrelený, no napriek tomu by bol zachránený; v takom prípade by pisateľ listu mohol povedať: „Áno, nedostal som prostredníctvom média správu, že Myers stráži Lodgeovho syna? Vďaka Myersovej pomoci bol zachránený pred smrteľným nebezpečenstvom.“ Ale ak by ho zastrelili, pisateľ listu by mohol rovnako dobre povedať: „No, Myers ho v posmrtnom živote ochraňuje.“ Ak by bol možný tretí scenár, aj tento scenár by bol zahrnutý v tomto liste. Človek jednoducho nesmie byť neskeptický, ak chce skutočne hľadať pravdu v

tejto oblasti. Všetko musí dôkladne preskúmať kritickým okom. Lodge tomu samozrejme nepripisoval žiadny zvláštny význam, pretože už vedel, že takéto veci sú otvorené interpretácii. Hľa, syn padol. Potom dostal druhú správu, v ktorej sa uvádzalo, že Myers skutočne drží ruku nad svojím synom v posmrtnom živote a že v Anglicku existujú ľudia, ktorí by to dokázali. Nuž, takéto veci sa predsa už organizujú. Niekoľko médií dokonca získalo prístup k rodine Olivera Lodgea, ktorá pozostávala prevažne zo skeptikov. Tam sa odohrala široká škála prejavov. Lodge to všetko podrobne opísal v hrubej knihe, ktorá je z viacerých dôvodov veľmi zaujímavá. Udalosti, ktoré sú tam opísané, sa veľmi nelíšia od iných špiritistických záznamov a nebolo potrebné robiť okolo nich veľký rozruch. Ani ľudia to nerobili. Ani Lodge by neopísal prejavy, nebyť niečoho iného, čo vstúpilo do hry. Keďže Lodge pozná všetky zložitosti vedeckej metódy, postupoval v tomto prípade rovnako ako chemik vykonávajúci experimenty v laboratóriu a urobil všetky mysliteľné opatrenia, aby zistil fakty prípadu. Človek preto v celej knihe nadobudne dojem, že na základe toho možno prípad skutočne posúdiť, pretože Lodge ho opisuje rovnako ako prírodovedec.

Okrem iného opisuje prípad, ktorý možno považovať za „experimentum crucis“ – prípad, ktorý spôsobil obrovský rozruch. Dokonca aj tí najskeptickejší novinári – a tí bývajú skeptickí, hoci neviem, či je to vždy založené na zdravom úsudku – boli týmto experimentum crucis nejako ohromení. Pozostával z nasledujúceho: Médium, ktoré tvrdilo, že je v kontakte s dušami Myersa aj Lodgeovho syna, uviedlo, že štrnásť dní predtým, ako bol Lodgeov syn zabitý na francúzskom fronte, sa dal odfotografovať s niekoľkými kolegami. Fotografia vyzerala takto a takto. Je podrobne opísané, ako boli súdruhovia usporiadaní v rade, ako Lodgeov syn sedel v spodnom rade, ako držal ruky atď. Potom sa objavila správa, že existuje niekoľko fotografií, čo vysvetľuje, prečo fotograf urobil niekoľko záberov za sebou, pričom zakaždým mierne zmenil zoskupenie. Druhé zoskupenie bolo opísané rovnako presne, vrátane toho, ako Lodge zmenil polohu rúk a paží, ako sa naklonil k svojmu susedovi atď. Aj táto fotografia bola podrobne opísaná. Fotografie neboli v Anglicku; nikto ich nevidel – ani médium, ani nikto z rodiny, ani samotný Lodge. Dalo sa len predpokladať, že médium pri opise fotografií nejako fantazírovalo. Ale hľa, po štrnástich dňoch tieto fotografie dorazili a ukázalo sa, že presne zodpovedajú opisom média. Niet divu, že to bol krížový výsluch pre Lodgeovú a pre zúčastnených. Aj to robí knihu zaujímavou. Skutočný parapsychológ však v istom ohľade nepadne do rovnakej pasce ako sám Lodge, pretože práve vďaka Lodgeovmu svedomitému rozprávaniu si môže vytvoriť nezávislý a objektívny úsudok o prípade.

Prečo sa tu deje niečo, čím človek, ktorý si neželá vstúpiť do duchovného sveta prostredníctvom skutočného duchovného bádania, napriek tomu takto nachádza niečo, čo ho vedie k presvedčeniu, že duchovný svet sa rozprestiera aj do fyzického sveta? To by skutočného duchovného bádateľa nemohlo viesť k rovnakému presvedčeniu, pretože vie, o čo tu ide. Musí byť dokonca veľmi prekvapený, že človek ako Lodge, napriek tomu, že je takým skúseným prírodovedcom, je v tejto oblasti taký amatér. Každý, kto sa s týmito javmi čo i len povrchne oboznámi – možno ani nie z osobnej skúsenosti, ale len z literatúry – vie, že u námesačníkov a médií existuje vzťah k ich okoliu, aký som opísal, v ktorom sa takpovediac celá ľudská bytosť premieňa na zmyslové orgány, čo vedie k automatickým a časovo vzdialeným víziám. Ich základom je vždy chorý alebo oslabený duchovný život. Nemajú nič spoločné so svetom, do ktorého ľudia patria svojou nesmrteľnou časťou, ale majú spoločné s tým, čo je vo fyzickom, zmyslovom prostredí duchovné – teda s tým, čo sa v ňom deje skrze ľudskú vôľu. Práve preto, že Lodgeová to opisuje tak svedomito, možno konštatovať, že médium nezažilo nič iné ako vzdialené videnie – že fotografie videla štrnásť dní pred ich príchodom do Londýna. Niektorým sa to môže zdať dosť úžasné, ale ide o bežné javy. V každom prípade to, ako si Lodgeová myslí, neposkytuje dôkaz, že Myers skutočne položil ruku na Lodgeovho syna. To môže byť pravda, ale muselo by sa to skúmať prostredníctvom astrálnej projekcie. Človek môže vidieť, aké veľké sú pokušenia a lákadlá – dokonca aj pre tých, ktorí sú svedomitými bádateľmi a pristupujú k takýmto javom s opatrnosťou a kritickým pohľadom – ak sa skutočne nechce vydať na cestu duchovnej vedy. To, čo sa dá zažiť prostredníctvom týchto abnormálnych javov – prostredníctvom ktorých sa ľudské bytosti menia na automaty – sa nikdy nesmie stať predmetom vedy o skutočne nadzmyslovom, do ktorej ľudské bytosti patria so svojou večnou stránkou. Dalo by sa dodať oveľa viac. Rovnako by to ukázalo, ako tieto okrajové oblasti ľudského duševného života poukazujú na niečo, čo síce zostáva nevedomé, ale v žiadnom prípade nie je schopné odhaliť to, čo je pre ľudí v nevedomí skutočne najvýznamnejšie: duchovný svet, do ktorého ľudia patria svojou slobodnou, nesmrteľnou časťou. Zo všetkých týchto javov zostáva iba život snov takpovediac stále v oblasti normálneho, pretože tam človek neprežíva prostredníctvom fyzického tela, ale prostredníctvom duchovných a duševných aspektov, a tak prichádza do kontaktu s fyzickým telom a fyzickou skúsenosťou. Preto aj pokiaľ ide o život snov, ľudia sú schopní správne vykonávať korekciu a správne ju orientovať v rámci zvyšku reality, zatiaľ čo to, čo prežívajú prostredníctvom svojho fyzického tela vo forme halucinácií, vízií a prejavov somnambulizmu a médiumizmu, nie sú schopní kriticky integrovať do zvyšku svojho života normálnym spôsobom.

V ďalšej prednáške sa podrobnejšie zameriame na to, čo v priebehu kultúrneho vývoja neustále prináša do ľudského života radosť a inšpiráciu: umenie. V snoch ľudia prežívajú duchovný svet takým spôsobom, že symboly nadobúdajú tvar prostredníctvom kontaktu s fyzickým telom. To, čo prežíva skutočný umelec a čo sa deje v tých, ktorí umenie oceňujú a prijímajú, sa odvíja aj v nevedomých sférach duše – v sférach, ktoré ležia za hranicami obyčajného fyzického zážitku. To, čo je skutočne umelecké, sa prenáša z nadzmyslového do zmyslových sfér života, až na to, že v umení sa proces odievania zážitku do obrazov nedeje nevedome. Tak ako v prípade snívajúceho zostáva skutočný psychologický zážitok v nevedomí, ale odhaľuje sa prostredníctvom toho, čo duša zase nevedome pridáva ako formu k skutočnému zážitku, tak sa aj nadzmyslový zážitok umelca a milovníka umenia prenáša do zmyslového sveta prostredníctvom umeleckého diela. Ale proces odievania zážitku do obrazu – odievania do toho, čo je čerpané z vonkajšieho života ako predstavivosť, aby sa nadzmyslový zážitok imaginatívne umiestnil do zmyslového sveta – sa uskutočňuje vo vedomí. Že je to tak – že umenie je skutočne posolstvom z nadzmyslového sveta, že pôžitok z umenia je skutočne pozdvihnutím duše do nadzmyslového sveta prostredníctvom zmyslovej formy a obraznosti – bude predmetom ďalšej prednášky.

Aby sme zhrnuli, o čom sa dnes diskutovalo, treba povedať: Iste, keď sa človek v živote stretne s týmito abnormálnymi javmi, je uvedený do duchovnej ríše. Pretože je to duchovný svet, ktorý žiari do ľudského života, aj keď ho človek prežíva abnormálnym spôsobom. Ale človek by nemal umelo vyvolávať tieto abnormálne javy, rovnako ako umelo nevyvolávať príznaky choroby, aby získal vhľad do niečoho. Čo zostáva zo všetkých týchto javov, ktoré tam stoja ako živá pripomienka? Aby človek mohol nájsť cestu k skutočnému prežívaniu duchovna. Pozoruhodným výsledkom je, že práve prostredníctvom duchovnej vedy môžeme ochrániť „svet snov“ pred podozrením, že má niečo spoločné s patologickými zážitkami, hoci samozrejme môžu existovať ľahké prechody zo snov do takýchto zážitkov. Ale keď človek vidí, ako sú ľudské bytosti prostredníctvom snov takto „pripomínané“, aby našli cestu do skutočného duchovného sveta, potom sa kontemplácia nad týmto zdanlivo chaotickým svetom snov ukáže ako dosť významná. Potom na dvere ľudského života zaklope dôležité kozmické tajomstvo: sen s jeho zvláštnymi obrazmi, ktoré nie sú ani logické, ani presiaknuté morálkou, no napriek tomu sú jasným ukazovateľom samotného duchovného sveta. Možno teda súhlasiť s recenziou spomínanej Volkeltovej knihy, ktorú napísal brilantný estetik a filozof Vischer, v ktorej uvádza: Keď človek vezme do úvahy „sen“ s jeho bohatou chudobou, jeho biednym bohatstvom, jeho dômyselnou hlúposťou, jeho hlúpym

géniom a pozoruje ho pri práci v jeho nevedomom tvorení, rozpozná, ako skutočne poukazuje na to, čo je duchovne aktívne v ľudskej bytosti a čo možno hľadať. A Vischer má pravdu, keď ďalej hovorí: „Každý, kto verí, že táto duchovná ríša sna nie je hodná toho, aby sa stala predmetom skutočného výskumu, tým ukazuje len to, že sám má málo ducha.“ Ak však ríša snov slúži ako výzva priblížiť sa k duchovnému svetu, potom sa duchovná veda snaží túto výzvu rešpektovať. Zatiaľ čo sen môže vytvárať iba obrazy pominuteľnosti – aj keď je duša v tomto procese aktívna svojím večným jadrom – prostredníctvom duchovno-vedeckého poznania, táto duša, ktorá žije vo večnom svete, môže byť tiež naplnená obrazmi, ktoré vyjadrujú duchovnú realitu zodpovedajúcu jej samotnej podstate, a tým jej priraďujú – rovnako ako jej zmysly priraďujú miesto v zmyslovom svete – jej miesto ako duchovno-duševnej bytosti v duchovno-duševnej realite.